

„Wychowanie w Rodzinie” t. XXXI (4/2024)

nadesłany: 30.09.2024 r. – przyjęty: 12.12.2024 r.

Bożena MUCHACKA*

Joanna MIARKA-ŻUKOWSKA**

Postawy rodzicielskie a strategie adaptacyjne dzieci w nowym środowisku wychowawczym

Parental attitudes and children’s adaptation strategies
in a new educational environment

Abstrakt

Wprowadzenie. Rodzice odgrywają istotną rolę w procesie adaptacji dziecka do przedszkola. Wczesna więź między dzieckiem a rodzicem (Lubowiecka, 2000; Klim-Klimaszewska, 2006; Brzezińska, Czub, Ożadowicz, 2012; Szezołka, Szewczuk, 2015), zwłaszcza matką (Bowlby, 2007; Ziemska, 2009) wpływa na rozwój poczucia bezpie-

* **e-mail:** bozena.muchacka@gmail.com

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Wydział Nauk Społecznych, Kanonicza 9/301, 31-002 Kraków, Polska

Pontifical University of John Paul II in Krakow, Faculty of Social Sciences, Kanonicza 9/301, 31-002 Kraków, Poland

ORCID: 0000-0002-2851-5693

** **e-mail:** jmz.psycholog@gmail.com

Niepubliczne Przedszkole im. Włta Disneya w Chrzanowie, Kard. Wyszyńskiego 17 a, 32-500 Chrzanów, Polska

Walt Disney’s Non-public Kindergarten in Chrzanów 17 a, Kard. Wyszyńskiego, 32-500 Chrzanów, Poland

ORCID: 0009-0004-4655-7514

czeństwa, które jest niezbędne dla efektywnego przystosowania się do nowego środowiska. Dzieci, które rozwijają zdrowe, ufnie przywiązanie, lepiej radzą sobie z wyzwaniami związanymi z rozstaniem z rodzicami i adaptacją do nowego otoczenia. Są bardziej skłonne do eksplorowania świata, potrafią lepiej regulować emocje i nawiązywać relacje z rówieśnikami. Natomiast dzieci z lękowym lub ambiwalentnym stylem przywiązania mogą postrzegać nowe sytuacje, takie jak pobyt w przedszkolu, jako zagrożenie, co utrudnia proces adaptacji i może prowadzić do silnych reakcji emocjonalnych. Zrozumienie, jak postawy rodzicielskie wpływają na strategie adaptacyjne dzieci w przedszkolu, może pomóc w opracowaniu bardziej efektywnych metod wsparcia dzieci w procesie adaptacji.

Cel. Celem badań było poznanie zależności występujących pomiędzy postawami reprezentowanymi przez rodziców a strategiami adaptacyjnymi przyjmowanymi przez ich dzieci w przedszkolu.

Metody i materiały. Badaniami objęto dzieci trzyletnie wstępujące do nowego środowiska, jakim jest przedszkole, oraz ich rodziców. Do badań wykorzystano Skalę Postaw Rodzicielskich Mieczysława Plopy (SPR) oraz Kwestionariusz Strategii Adaptacyjnych Anny Brzezińskiej, Magdaleny Czub i Natalii Ożadowicz (KSA).

Wyniki. Badania nie wykazały jednoznacznie zależności pomiędzy postawami rodzicielskimi a strategiami adaptacyjnymi dzieci.

Słowa kluczowe: adaptacja, strategie adaptacyjne, postawy rodzicielskie, środowisko przedszkolne, rodzice.

Abstract

Introduction. Parents play an important role in the process of a child's adaptation to kindergarten. An early bond between a child and a parent (Lubowiecka, 2000; Klim-Klimaszewska, 2006; Brzezińska, Czub, Ożadowicz, 2012; Szczotka, Szewczuk, 2015), especially the mother (Bowlby, 2007; Ziemska, 2009) influences the development of a sense of security, which is essential for effective adaptation to a new environment. Children who develop a healthy, trusting attachment cope better with the challenges associated with separation from parents and adaptation to a new environment. They are more willing to explore the world, are better able to regulate emotions and establish relationships with peers. On the other hand, children with an anxious or ambivalent attachment style may perceive new situations, such as being in kindergarten, as a threat, which makes the adaptation process more difficult and may lead to strong emotional reactions. Understanding how parental attitudes influence children's adaptive strategies in preschool can aid in developing more effective methods to support the adaptation process.

Aim. The aim of the study is to learn about the relationships between the attitudes represented by parents and the adaptation strategies adopted by their children in kindergarten.

Methods and materials. The study included three-year-old children entering a new environment, which is kindergarten, and their parents. The study used the Parental Attitude Scale by M. Plopa (SPR) and the Adaptive Strategies Questionnaire by A. Brzezińska, M. Czub and N. Ożadowicz (KSA).

Results. The study did not clearly show the relationships between parental attitudes and children's adaptation strategies.

Keywords: adaptation, adaptation strategies, parental attitudes, kindergarten environment, parents.

Wprowadzenie

Problematyka adaptacji dziecka do przedszkola, niezwykle istotna ze względu na pierwsze doświadczenia w nowym środowisku wychowawczym, które mają kluczowy wpływ na rozwój emocjonalny, społeczny i poznawczy dziecka, jest stosunkowo rzadko badana, co sprawia, że brakuje systematycznych analiz i narzędzi wspierających optymalne warunki adaptacji. W pierwszych miesiącach pobytu dziecka w przedszkolu, które są uznawane za czas adaptacji, można zaobserwować określone zachowania, zwane strategiami adaptacyjnymi. Strategie te mogą mieć zarówno pozytywny, jak i negatywny charakter (Sęk, Brzezińska, 2010). Proces adaptacji do środowiska przedszkolnego jest wieloaspektowy i zależy nie tylko od predyspozycji samego dziecka, lecz także od wsparcia, jakie otrzymuje ono zarówno ze strony personelu przedszkola, jak i rodziców. Dlatego uzasadnione jest poświęcenie uwagi badawczej temu zagadnieniu w kontekście poznania zależności występujących między postawami rodzicielskimi a strategiami radzenia sobie wybieranymi przez dzieci.

Rodzina odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu postrzegania świata przez dziecko, a także w przekazywaniu norm i wartości. Choć większość rodziców świadomie podejmuje działania wychowawcze, równie ważne są niezamierzone reakcje emocjonalne, które przejawiają się w relacji z dzieckiem, w słowach i postawach. W literaturze psychologicznej pojęcie *postawa* ma różne definicje, wynikające z podejść przedstawicieli różnych kierunków psychologii. Mieczysław Plopa (2011) wyróżnia komponenty postawy: poznawczy, emocjonalno-pozytywny oraz behawioralny. Inne definicje łączą postawę z różnymi procesami psychicznymi, oddzielają emocje od poznania lub intelekt od emocji. Współczesna psychologia dąży do integracji subiektywnego i obiektywnego postrzegania w interakcjach jednostki z otoczeniem. Józef Rembowski (1972) definiuje postawy rodzicielskie jako całościowe podejście ojca i matki do dzieci, kształtowane podczas pełnienia funkcji rodzicielskich. Maria Ziemska (1973) opisuje postawy rodzicielskie jako utrwalone, nabyte struktury, które wpływają na za-

chowania rodziców wobec dzieci. Autorka (Ziemska, 2009) wyróżniła osiem postaw, które podzieliła na cztery przeciwstawne sobie pary: akceptacja – odrzucenie, uznanie prawa – nadmierne wynagrodzenie, rozumna swoboda – nadmierne ochranianie oraz współdziałanie – unikanie.

Jak pokazują badania, doświadczenia z rodziny generacyjnej wpływają na zdrowie psychiczne i osobowość przyszłych rodziców. Rodziny charakteryzujące się wysoką tolerancją dla autonomii, otwartą komunikacją i wrażliwością na potrzeby innych sprzyjają rozwojowi zasobów niezbędnych do radzenia sobie z rodzicielstwem (Anderson, Sabatell, 1999). Takie osoby są bardziej empatyczne, cierpliwe i lepiej komunikują się z dziećmi. Kompetencje te rozwijają się u dzieci, które w rodzinie doświadczyły racjonalnej kontroli i zaspokojenia podstawowych potrzeb. Z tego powodu doświadczenia z domu rodzinnego, interakcje emocjonalne z rodzicami oraz identyfikacja z rolami rodzicielskimi mają istotny wpływ na to, jak ukształtują się postawy wobec własnych dzieci (Plopa, 2011). Brak jednego z rodziców może prowadzić do trudności w pełnieniu ról rodzicielskich w przyszłości. Prawidłowo funkcjonujący związek małżeński dostarcza wsparcia emocjonalnego i instrumentalnego, co pozytywnie wpływa na pełnienie roli rodzica. Wsparcie emocjonalne powoduje, że małżonkowie mają poczucie miłości, szacunku i docenienia, co zwiększa ich zaangażowanie i cierpliwość w relacjach z dziećmi. Wsparcie instrumentalne pozwala na lepsze zarządzanie energią w opiece nad dzieckiem, szczególnie dotyczy to kobiet, dla których macierzyństwo jest kluczowe. Jay Belsky (1984) wykazał, że jakość związku małżeńskiego wpływa na postawy rodzicielskie – słabsze relacje prowadzą do negatywnego nastawienia wobec rodzicielstwa. Dodatkowo wsparcie społeczne od przyjaciół, krewnych i sąsiadów zwiększa rodzicielskie kompetencje, wrażliwość i cierpliwość, a także podnosi poczucie własnej wartości u rodziców (Belsky, Steinberg, Draper, 1991).

Wczesne doświadczenia socjalizacyjne wpływają na podejście do rodzicielstwa zarówno mężczyzn, jak i kobiet. W przeszłości mężczyźni nie mieli wyraźnego wzorca ojcostwa, ponieważ ich ojcowie nie brali aktywnego udziału w opiece nad dziećmi. Obecnie jednak coraz więcej mężczyzn angażuje się w wychowywanie dzieci. Badania pokazują, że interakcje z dziećmi są równie ważne dla ojców, jak dla matek, a niemowlęta nawiązują relacje z obojgiem rodziców. Wczesne zaangażowanie ojca wpływa pozytywnie na rozwój dziecka i wspiera integrację rodziny (Plopa, 2011). Jednak postawy rodzicielskie to całościowy sposób, w jaki rodzice (zarówno matka, jak i ojciec) odnoszą się do swoich dzieci oraz kwestii związanych z wychowaniem, kształtowany w trakcie pełnienia funkcji rodzicielskich (Rembowski, 1972). Mimo że postawy te są obiektywnym zjawiskiem, ich wpływ na rozwój dziecka zależy od sposobu, w jaki są one postrzegane przez dziecko. Zarówno dzieci, jak i dorośli mogą różnie interpretować te same zachowania rodzicielskie, w zależności od swojego we-

wnętrznego stanu emocjonalnego i poznawczego. Postawa współdziałająca opiera się na aktywności w nawiązywaniu kontaktów z dzieckiem. Rodzice interesują się problemami dziecka i wspomagają je w trudnych, znaczących momentach życia. Postawa ta wzbudza w nim zaufanie do rodziców oraz zachęca do aktywnego pokonywania trudności. Rozwija obszar poznawczy, zaspokaja potrzeby społeczne i psychiczne (Cudak, Cudak, 2020). Pozytywne postawy rodzicielskie mają istotnie pozytywny wpływ na rozwój psychiczny, społeczny i emocjonalny dzieci, na zaspokajanie ich potrzeb poznawczych, utrwalanie poczucia bezpieczeństwa, a także eliminują agresywne zachowania. W zachowaniach dzieci można zauważyć dużą samodzielność podmiotową, dążenie do pomagania innym osobom, poszukiwania interakcji z rówieśnikami, jak również optymalny rozwój intelektualny i społeczny. Niejednokrotnie rodzice stosują kary oraz poniżają godność własnego dziecka. Taka postawa rodzicielska powoduje u dziecka agresywne zachowania, które przejawiają się jako przemoc wobec rówieśników. Może wystąpić brak równowagi emocjonalnej lub zahamowanie rozwoju osobowości. Dziecko charakteryzuje się nieprzystosowaniem społecznym, zaburzeniami rozwoju poznawczego, w tym intelektualnego. Odczuwa silny lęk, brak poczucia bezpieczeństwa, nerwowość. Postawa nadmiernie chroniąca może powodować, że dziecko często czuje się bezradne i zagubione, charakteryzuje się niską samooceną i negatywnym nastawieniem do własnych działań, często jest nadpobudliwe oraz impulsywne (Cudak, Cudak, 2020). Zatem od właściwych relacji rodziców z dzieckiem zależy jego właściwa adaptacja do nowego środowiska wychowawczego, a także jakość jego życia w najbliższej i dalszej przyszłości.

Przystosowanie (łac. *adaptatio*) to proces interakcji między jednostką a środowiskiem polegający na zdolności do utrzymania lub przywrócenia wewnętrznej równowagi oraz zaspokajania potrzeb w danej rzeczywistości (Okoń, 1992; Lubowiecka, 2000). Przystosowanie do środowiska przedszkolnego powinno umożliwić dziecku radzenie sobie z trudnościami, spełnianie ról społecznych oraz zaspokajanie własnych potrzeb, co warunkuje satysfakcję i zadowolenie. Przystosowanie powinno odbywać się w taki sposób, aby dziecko mogło pełnić określoną rolę społeczną, co pozwoli zaspokoić własne potrzeby oraz ułatwi osiągnięcie poczucia zadowolenia i satysfakcji (Lubowiecka, 2000; Klim-Klimaszewska, 2006).

Proces identyfikacji społecznej odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu osobowości dziecka. Dzięki niemu uczy się ono postrzegać, odczuwać i działać w sposób zbliżony do ważnych dla niego osób, co pomaga mu zrozumieć świat w kontekście społecznym. Erik Erikson w swojej teorii rozwoju psychospołecznego wskazuje na występowanie trzech normatywnych kryzysów w dzieciństwie (za: Brzezińska, Appelt, Ziółkowska, 2021). W okresie przedszkolnym dziecko przechodzi przez kryzys inicjatywy *versus* poczucia winy. W tym czasie rozwój jego osobowości wpływa na zmiany w relacjach z otoczeniem oraz na nowe role społeczne, jakie dziecko przyjmuje, np. rolę przed-

szkolaka. Badacz podkreśla, że rozwój inicjatywy u dziecka wyraża się poprzez radość, rywalizację, wytrwałość oraz satysfakcję z osiągnięć (za: Brzezińska, Appelt, Ziółkowska, 2021). Jeśli rozwój dziecka przebiega w pozytywnym kierunku, jego *ego* nabiera wewnętrznej siły, zwanej przedsiębiorczością. Ta siła umożliwia dziecku swobodną współpracę z innymi, bronienie się przed narzucanymi ograniczeniami, a jednocześnie pozwala na podejmowanie własnych inicjatyw. Doświadczenia zdobyte w tym okresie uczą dziecko, jak utrzymać poczucie sprawczości, ale jednocześnie respektować prawa i zasady innych. Kluczową rolę w procesie adaptacji dziecka do nowego środowiska wychowawczego odgrywa samokontrola, a jej rozwój w znacznym stopniu może zależeć od postaw rodzicielskich. W wieku 3–6 lat dzieci stopniowo uczą się planować swoje działania, działać systematycznie oraz dostosowywać się do poleceń dorosłych (Trempała, 2011). W tym okresie zdolność do samokontroli staje się niezbędna, aby skutecznie radzić sobie z wymaganiami przedszkola, gdzie dzieci muszą funkcjonować w grupie i przestrzegać zasad. Rodzice, którzy wykazują cierpliwość, wsparcie i konsekwencję, pomagają dziecku budować zdolność do regulowania swoich emocji i zachowań. Dzieci wychowywane w atmosferze wsparcia i zrozumienia łatwiej przyswajają umiejętność samokontroli, co sprzyja ich lepszej adaptacji w nowym środowisku. Natomiast brak wsparcia lub niekonsekwencja w wychowaniu mogą opóźnić rozwój tych kluczowych umiejętności, co utrudnia dziecku dostosowanie się do nowych warunków i zadań.

U dzieci mających trudności w adaptacji do środowiska przedszkolnego obserwuje się negatywny stosunek do przedszkola, objawiający się płaczem podczas rozstania z rodzicami oraz niechęcią do pozostania w nowym otoczeniu. Dzieci te często wyrażają się negatywnie na temat przedszkola, a ich zachowanie wskazuje na zaburzenia w nawiązywaniu i utrzymywaniu relacji społecznych. Unikają inicjowania kontaktów z rówieśnikami i personelem przedszkola. W obliczu nowych sytuacji lub trudności manifestują płacz, agresję oraz sprzeciw. Badania Marzeny Buchnat (2011) przeprowadzone w przedszkolu masowym wykazały, że 34% spośród 238 dzieci trzyletnich miało trudności adaptacyjne. Nauczyciele opisujący te problemy wskazywali na następujące zachowania, utrzymujące się przez co najmniej cztery tygodnie: uporczywy płacz, brak kontaktu wzrokowego z nauczycielem, odmowa jedzenia, brak zaspokajania potrzeb fizjologicznych, brak interakcji z rówieśnikami, bierność lub wycofanie się podczas zabaw oraz werbalna i fizyczna niechęć przy rozstaniu z rodzicami. Dzieci te przez większą część pobytu w przedszkolu płakały i oczekiwały na powrót rodziców (Buchnat, 2011). Z kolei Anna Klim-Klimaszewska (2010) wskazuje na kilka syndromów związanych z zaburzeniami emocjonalnymi u dzieci, które mają trudności w procesie adaptacji. Są to: reakcje nerwicowe cechujące się różnorodnymi objawami, zachowania agresywne lub wycofujące, agresja społeczna, zaburzenia psychosomatyczne.

Cel

Celem badań było poznanie związków występujących pomiędzy postawami reprezentowanymi przez rodziców a strategiami adaptacyjnymi do środowiska przedszkolnego przyjmowanymi przez ich dzieci. Postawiono następujące pytania:

P1. Jakie typy postaw reprezentują badani rodzice?

P2. Jakie strategie adaptacyjne przyjmują dzieci trzyletnie w pierwszych tygodniach funkcjonowania w przedszkolu jako nowym dla nich środowisku wychowawczym?

P3. Czy i jakie występują związki pomiędzy postawami reprezentowanymi przez rodziców a strategiami adaptacyjnymi do środowiska przedszkolnego przyjmowanymi przez ich dzieci?

Materialy i metody

W badaniu zostały użyte dwa narzędzia. Do badania postaw rodzicielskich zastosowano Skalę Postaw Rodzicielskich M. Plopy (2008), zawierająca 50 stwierdzeń, które dzielią postawy rodziców na pięć rodzajów: akceptacja-odrzućenie, nadmierne wymagania, autonomia, niekonsekwencja oraz nadmierna ochrona. Postawy te opisują różne podejścia do wychowania, od akceptacji i wsparcia, po dystans, niestabilność emocjonalną lub nadmierną kontrolę. Skala mierzy, jak silnie rodzice przejawiają te postawy. Można uzyskać od 10 do 50 punktów w każdej podskali, przy czym wyższy wynik oznacza większe nasilenie danej postawy. Narzędzie to jest spójne wewnątrznie i ma potwierdzoną trafność teoretyczną poprzez analizę czynnikową i korelacje z innymi kwestionariuszami. Natomiast do zbadania strategii adaptacyjnych dzieci trzyletnich do warunków przedszkola zastosowano Kwestionariusz Strategii Adaptacyjnych (KSA) Anny Izabeli Brzezińskiej, Magdaleny Czub i Natalii Ożadowicz (2012). Został on opracowany do oceny procesu adaptacji dzieci w wieku 2–3 lat do przedszkola. Składa się z 36 zdań opisujących zachowania dzieci, na które odpowiada się „tak” lub „nie”. Kwestionariusz zawiera trzy podskale: twórcza adaptacja (TA), która charakteryzuje się prawidłowym rozwojem i brakiem problemów adaptacyjnych, lęk i uległość (LU), związane z przeciętnym rozwojem wymagającym wsparcia, oraz bunt i rozżalenie (BU), wskazujące na problemy w rozwoju psychomotorycznym i społecznym. Narzędzie ma wysoką trafność w ocenie adaptacji.

Ogółem zbadano 60 osób, w tym 30 rodziców (19 kobiet i 11 mężczyzn) i 30 dzieci (14 dziewczynek i 16 chłopców). Mediana wieku rodziców wynosiła 35 lat, najstarsza osoba biorąca udział w badaniach miała 42 lata, a najmłodszy rodzic miał 24 lata. Mediana wieku dzieci uczestniczących w badaniu wynosiła 37 miesięcy, najmłodsze miało 31 miesięcy, a najstarsze 47 miesięcy.

Wyniki

Postawy rodzicielskie w procesie adaptacja dziecka

Analiza wyników dla ogółu badanych pozwoliła na stwierdzenie najwyższych wyników dla postawy akceptacja-odrzućenie $M = 44,83 \pm 4,73$ oraz dla postawy autonomia $38,47 \pm 3,38$. W przypadku postaw akceptacja-odrzućenie oraz autonomia stwierdzono również skrajne lewostronne asymetrie rozkładów $p < 0,05$; $Sk < 0$ (tabela 1).

Tabela 1

Postawy rodzicielskie w procesie adaptacji dziecka – wyniki dla ogółu badanych

Zmienna	M	Me	Min	Maks	SD	Sk	Ku	W	p
Akceptacja-odrzućenie	44,83	45,50	32,00	50,00	4,73	-1,31	1,48	0,86	0,001
Autonomia	38,47	38,50	32,00	43,00	3,38	-0,33	-0,99	0,92	0,029
Ochraniania	26,87	26,50	13,00	37,00	5,84	-0,22	-0,33	0,98	0,83
Wymagania	27,40	28,50	15,00	40,00	7,07	-0,01	-0,96	0,95	0,27
Niekonsekwencji	20,77	19,50	11,00	36,00	6,92	0,59	-0,51	0,94	0,13

Adnotacja: M – średnia arytmetyczna, Me – mediana, SD – odchylenie standardowe, Sk – skośność, Ku – kurtoza, W – wyniki testu normalności rozkładu Shapiro-Wilka, p – prawdopodobieństwo testowe dla testu normalności rozkładu.

Źródło: Opracowanie własne.

Płeć rodziców była istotnie statystycznie ($p = 0,038$) powiązana z dominującą u nich postawą rodzicielską. Zauważa się, że u kobiet odsetek występowania postawy akceptacja-odrzućenie jest wyższy i wynosił 100%. Natomiast u mężczyzn było to 81,82%. W ich przypadku postawą dominującą była autonomia. Analiza wyników postaw rodzicielskich dla matek pozwoliła na stwierdzenie najwyższych wyników dla postawy akceptacja-odrzućenie $M = 46,11 \pm 2,71$ oraz dla postawy autonomia $38,95 \pm 3,24$ (tabela 2). W przypadku żadnej ze zmiennych nie stwierdzono podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej o normalności rozkładu $p > 0,05$. Analiza wyników postaw rodzicielskich dla ojców pozwoliła na stwierdzenie najwyższych wyników dla postawy akceptacja-odrzućenie $M = 42,64 \pm 6,58$ oraz dla postawy autonomia $37,64 \pm 3,61$ (tabela 3). W przypadku żadnej ze zmiennych nie stwierdzono podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej o normalności rozkładu $p > 0,05$.

Tabela 2

Postawy rodzicielskie w procesie adaptacji dziecka – wyniki dla matek

Zmienna	M	Me	Min	Maks	SD	Sk	Ku	W	p
Akceptacja- odrzućenie	46,11	47,00	42,00	50,00	2,71	-0,24	-1,51	0,89	0,052
Autonomia	38,95	40,00	33,00	43,00	3,24	-0,30	-1,24	0,91	0,074
Ochraniania	27,37	27,00	13,00	37,00	6,99	-0,36	-0,94	0,94	0,22
Wymagania	25,79	27,00	15,00	40,00	6,87	0,27	-0,60	0,97	0,75
Niekonse- kwencji	20,26	18,00	11,00	35,00	6,85	0,72	-0,45	0,93	0,17

Adnotacja: M – średnia arytmetyczna, Me – mediana, SD – odchylenie standardowe, Sk – skośność, Ku – kurtoza, W – wyniki testu normalności rozkładu Shapiro-Wilka, p – prawdopodobieństwo testowe dla testu normalności rozkładu.

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 3

Postawy rodzicielskie w procesie adaptacji dziecka – wyniki dla ojców

Zmienna	M	Me	Min	Maks	SD	Sk	Ku	W	p
Akceptacja- odrzućenie	42,64	45,00	32,00	50,00	6,58	-0,54	-1,17	0,89	0,15
Autonomia	37,64	37,00	32,00	42,00	3,61	-0,32	-0,92	0,90	0,18
Ochraniania	26,00	26,00	19,00	29,00	3,13	-1,12	1,13	0,88	0,11
Wymagania	30,18	31,00	19,00	40,00	6,84	-0,55	-0,42	0,93	0,41
Niekonse- kwencji	21,64	21,00	12,00	36,00	7,28	0,46	-0,06	0,95	0,11

Adnotacja: M – średnia arytmetyczna, Me – mediana, SD – odchylenie standardowe, Sk – skośność, Ku – kurtoza, W – wyniki testu normalności rozkładu Shapiro-Wilka, p – prawdopodobieństwo testowe dla testu normalności rozkładu.

Źródło: Opracowanie własne.

W kolejnych analizach weryfikacji poddano, czy płeć istotnie różnicuje wyniki postaw rodzicielskich dla ogółu badanych. W tym celu zastosowano test t-Studenta dla prób niezależnych oraz w przypadku zmiennej akceptacja-odrzućenie, ze względu na niejednorodność wariancji (p Levene'a $< 0,05$), zastosowano test t-Studenta z niezależną estymacją wariancji.

Kobiety w grupie wyników wysokich reprezentowały istotnie wyższą średnią dla postawy autonomia $p = 0,022$, siła efektu d Cohena $D = 1,94$, oraz postawy ochraniaania $p = 0,0004$, siła efektu d Cohena $D = 7,12$. Kobiety w grupie wyników niskich miały istotnie wyższą średnią dla postawy autonomia $p = 0,0096$, siła efektu d Cohena $D = 4,58$, oraz postawy akceptacja-odrzućenie $p = 0,0011$, siła efektu d Cohena $D = 3,72$.

Strategie adaptacyjne dzieci rodziców o różnych typach postaw rodzicielskich

Dane uzyskane z badań pokazują, że dzieci stosują głównie twórczą adaptację, jednak w badanej grupie występują dzieci, które charakteryzują się zachowaniami lękowo-uległymi. Analiza wyników pozwoliła na stwierdzenie najwyższych wyników dla strategii adaptacyjnych dzieci uczęszczających do przedszkola dla twórczej adaptacji $M = 8,60 \pm 3,30$. W przypadku strategii adaptacyjnych lęk-uległość oraz bunt-uległość stwierdzono również skrajne prawostronne asymetrie rozkładów $p < 0,05$; $Sk > 0$. Płeć dzieci była istotnie statystycznie $p = 0,0029$ silnie $\tau b = 0,47$ powiązana z dominującą u nich strategią adaptacyjną. Można zauważyć, że u dziewcząt odsetek występowania strategii adaptacyjnej twórcza adaptacja był wyższy i wynosił 100% niż u chłopców, u których wynosił 62,50%. U 37% chłopców strategią dominującą była strategia lęk-uległość.

Analiza wyników pozwoliła na stwierdzenie najwyższych wyników dla strategii adaptacyjnych dla dziewczynek uczęszczających do przedszkola dla twórczej adaptacji $M = 10 \pm 2,11$. W przypadku strategii adaptacyjnych lęk-uległość oraz bunt-uległość stwierdzono również skrajne prawostronne asymetrie rozkładów $p < 0,05$; $Sk > 0$. Dla strategii adaptacyjnych dla chłopców analogicznie stwierdzono dla twórczej adaptacji $M = 7,37 \pm 3,70$. W przypadku strategii adaptacyjnych lęk-uległość oraz bunt-uległość stwierdzono również skrajne prawostronne asymetrie rozkładów $p < 0,05$; $Sk > 0$. Badania potwierdziły, że dziewczynki miały istotnie statystycznie wyższą średnią strategii twórcza adaptacja niż chłopcy $p = 0,03$; siła efektu d Cohena $D = 0,87$.

W kolejnych analizach do weryfikacji istotności różnic zastosowano ze względu na brak normalności rozkładów analizowanych zmiennych test U Manna-Whitneya. Analiza wyników nie dała podstaw do stwierdzenia, że płeć istotnie różnicuje rozkłady analizowanych zmiennych $p > 0,05$. Natomiast płeć dzieci istotnie różnicowała wyniki strategii twórcza adaptacja. Stwierdzono, że dziewczynki miały istotnie statystycznie wyższą średnią strategii twórcza adaptacja niż chłopcy $p = 0,0011$; siła efektu d Cohena $D = 4,11$.

Postawy rodzicielskie a strategie adaptacyjne ich dzieci

Do weryfikacji istotności różnic dla zmiennych lęk-uległość oraz bunt-uległość zastosowano ze względu na brak normalności rozkładów analizowanych zmiennych test U Manna-Whitneya. Ze względu na brak zróżnicowania rang wyniki te były niemożliwe

do przeliczenia. Następnie weryfikacji poddano, czy postawy rodzicielskie były powiązane ze strategiami adaptacyjnymi ich dzieci. W tym celu zastosowano współczynnik korelacji rang Spearmana. Stwierdzono, że wraz ze wzrostem wyników dla podstawy rodzicielskiej ochraniań mały wyniki strategii adaptacyjnej lęk-uległość u dziewczynek $R = -0,55$; $p = 0,04$. Stwierdzono również, że wraz ze wzrostem wyników postawy rodzicielskiej niekonsekwencji mały wyniki strategii adaptacyjnej lęk-uległość u dziewczynek $R = -0,56$; $p = 0,04$ (tabela 4). Dalsze analizy miały na celu weryfikację, czy strategie adaptacyjne dominujące u dzieci istotnie różnicowały wyniki postaw rodzicielskich. W ich wyniku okazało się, że nie różnicowały one istotnie wyników postaw rodzicielskich $p > 0,05$. Również dominujące u rodziców postawy rodzicielskie nie różnicowały istotnie statystycznie wyników strategii adaptacyjnych u dzieci $p > 0,05$.

Tabela 4

Współczynnik korelacji rang Spearmana – dla dziewcząt

Para zmiennych	N Ważnych	R Spearman	t(N-2)	p
Twórcza-adaptacja & Akceptacja-odrzućenie	14	0,16	0,56	0,59
Twórcza-adaptacja & Autonomia	14	0,46	1,81	0,10
Twórcza-adaptacja & Ochraniań	14	0,14	0,50	0,63
Twórcza-adaptacja & Wymagania	14	-0,32	-1,16	0,27
Twórcza-adaptacja & Niekonsekwencji	14	-0,12	-0,43	0,67
Lęk-uległość & Akceptacja-odrzućenie	14	0,18	0,65	0,53
Lęk-uległość & Autonomia	14	0,27	0,97	0,35
Lęk-uległość & Ochraniań	14	-0,55	-2,30	0,04
Lęk-uległość & Wymagania	14	-0,22	-0,79	0,44
Lęk-uległość & Niekonsekwencji	14	-0,56	-2,34	0,04
Bunt-uległość & Akceptacja-odrzućenie	14	-0,08	-0,29	0,78
Bunt-uległość & Autonomia	14	-0,19	-0,67	0,51
Bunt-uległość & Ochraniań	14	-0,04	-0,12	0,90
Bunt-uległość & Wymagania	14	0,04	0,15	0,88
Bunt-uległość & Niekonsekwencji	14	0,08	0,27	0,79

Źródło: Opracowanie własne.

Dyskusja

W odniesieniu do pierwszego problemu badawczego stwierdzono, że rodzice w badanej grupie przyjmują głównie postawę akceptacji. Z przeprowadzonych analiz statystycznych wynika, że przy takiej liczebności grupy nie można stwierdzić, czy płeć istotnie różnicuje przyjmowanie przez rodziców postaw rodzicielskich. Uzyskane wyniki wskazują, że rodzice w badanej grupie akceptują swoje dzieci takimi, jakie one są. Tworzą swoim dzieciom środowisko, które sprzyja wymianie uczuć i uczy ufności do innych ludzi oraz do świata. Uzyskane wyniki są zgodne z badaniami Grażyny Rudkowskiej (1997) na temat postaw rodzicielskich wobec dzieci w wieku przedszkolnym. Z kolei w porównaniu z badaniami prowadzonymi przez Dorotę Dykalską-Bieckę, Annę Zawadzką i Małgorzatę Lipowską (2017) nie znajdują w nich potwierdzenia. Autorki opisują, że w badanej przez nich grupie rodzice zazwyczaj przyjmują postawę niekonsekwencji lub nadmiernego wymagania. Według badaczek uzyskane wyniki mogą być powiązane z wiekiem dzieci, a co za tym idzie – z podejściem rodziców. Natomiast Dillon T. Browne i współpracownicy (2010), którzy badali interakcje rodzicielskie według płci w psychopatologii dziecięcej, postawili hipotezy oparte na teorii złego zachowania związanego ze stereotypami płci: wrogość rodziców miała być powiązana z eksternalizacją u dziewcząt i internalizacją u chłopców, a niekonsekwencja rodziców z odwrotnymi wzorcami. Przyjęto, że dziewczęta reagują na niespójne postawy rodzicielskie ukrytą agresją, podczas gdy chłopcy są bardziej podatni na wpływ rodziców niezależnie od teorii. Badania potwierdziły różnice płciowe w socjalizacji dzieci i reakcji rodziców i udowodniły, że permissywne i niespójne rodzicielstwo wiąże się z niewłaściwym zachowaniem dzieci związanym ze stereotypami płciowymi – eksternalizacją u chłopców i internalizacją u dziewcząt. Surowe rodzicielstwo dodatkowo nasila te niezgodne ze stereotypami zachowania. W badaniach zauważono, że rodzice chłopców wykazujących objawy internalizacji częściej stosowali niekonsekwentną dyscyplinę. Zdrowe interakcje między rodzicami a dziećmi miały pozytywny wpływ na funkcjonowanie emocjonalne, co było widoczne także u chłopców. Wpływ wrogich i niespójnych postaw rodzicielskich na nadpobudliwość był wyraźniejszy u dziewcząt. Warto podkreślić, że podczas omawiania relacji między rodzicem a dzieckiem należy uwzględniać kulturową i strukturalną różnorodność. Kultura kształtuje doświadczenia i struktury rodzicielstwa (Martin, Colbert, 1997) i wpływa na style wychowawcze poprzez wartości, postawy, przekonania i cele, które rodzice wyznaczają swoim dzieciom. Rozwój dziecka przebiega w specyficznym kontekście kulturowym, który rodzice przekazują kolejnym pokoleniom. To oznacza, że rodzice z różnych kultur mogą mieć odmienne wartości i przekonania, co wpływa na ich podejście do wychowania i realizację ról rodzicielskich. Interesujące byłyby badania porównawcze na ten temat.

Dalsze wyniki niniejszych badań pokazują, że dzieci najczęściej po dwóch pierwszych miesiącach pobytu w przedszkolu stosują strategie zachowań wskazujące na

twórczą adaptację, co umożliwia im w sposób pozytywny oraz konstruktywny odnaleźć swoje miejsce w relacjach z swoimi rówieśnikami i nauczycielem. Uzyskane wyniki różnią się od wyników uzyskanych przez A. Brzezińską, M. Czub i N. Ożadowicz (2012), gdzie 37,5% dzieci przyjęło strategię twórczą adaptację oraz taka sama ilość dzieci stosuje strategię bunt-uległość. Przeprowadzone analizy pokazują, że strategia twórcza adaptacja jest istotnie determinowana przez płeć dzieci.

Interpretacja uzyskanych wyników badań nie pozwoliła jednoznacznie wywnioskować, że tak jak zakładano, postawy rodzicielskie stosowane przez rodziców mają związek ze stylami adaptacji ich dzieci do przedszkola. Po dokonaniu analiz statystycznych z wykorzystaniem współczynnika korelacji rang Spermmana zaobserwowano, że nie występują istotne korelacje pomiędzy postawami rodzicielskimi a strategiami adaptacyjnymi ich dzieci $p > 0,05$. Obserwuje się jedynie u dziewczynek dwie silne ujemne korelacje. Pierwsza: wraz ze wzrostem nasilenia postawy ochraniającej malały wyniki strategii adaptacyjnej lęk-uległość. Taka korelacja pozwala na wniosek, że postawa rodziców nadmiernie troszczących się o swoje dzieci umożliwia dzieciom adaptację do przedszkola, która pozbawiona jest lęku. Dzieci te obierają strategię twórcza adaptacja. Druga silna korelacja ujemna występowała, gdy wraz ze wzrostem nasilenia postawy rodzicielskiej niekonsekwencji malały wyniki strategii lęk-uległość. Wnioskować można tutaj, że brak stabilności w postępowaniu rodzica wobec własnego dziecka powoduje, że dziecko w procesie adaptacji częściej przyjmuje strategię twórcza adaptacja. Wyniki testu t-Studenta w celu weryfikacji, czy dominujące strategie adaptacyjne różnicowały wyniki postaw rodzicielskich, nie różnicowały istotnie wyników postaw rodzicielskich $p > 0,05$. Ten sam test nie wykazał, że dominujące postawy rodzicielskie różnicują statystycznie strategie adaptacyjne. Badania (Darling-Fisher, Tiedje, 1990) pokazują różnice między płciami w zaangażowaniu rodzicielskim – matki bardziej angażują się w opiekę, poświęcają dzieciom więcej czasu i wykazują wysoką gotowość do zaspokajania ich potrzeb, natomiast ojcowie częściej angażują się w zabawę i nowatorskie aktywności.

Skuteczna adaptacja dziecka do przedszkola wymaga współpracy między rodzicami a placówką. Rodzice powinni budować pozytywne nastawienie dziecka do przedszkola i przygotowywać je do nowych wyzwań oraz wspierać jego samodzielność. Warto pamiętać, że proces adaptacji dziecka zależy od jego wczesnych relacji z matką, a zwłaszcza od typu przywiązania, które kształtuje się we wczesnym dzieciństwie (Bowlby, 2007). Dzieci z ufnie ukształtowanym przywiązaniem łatwiej radzą sobie z rozstaniem, natomiast te z lękowym przywiązaniem mogą doświadczać trudności w przedszkolu, reagować płaczem i oporem.

Adaptacja dziecka może być utrudniona przez niepokój rodziców, brak zaufania do nauczycieli lub brak kontaktu z nimi. Akceptacja przedszkola przez rodziców oraz zajęcia adaptacyjne, które dziecko odbywa wraz z rodzicami, pomagają w obniżeniu

lęku i w lepszym poznaniu nowego otoczenia. Badania Martyny Szczotki i Katarzyny Szewczuk (2015) pokazują, że rodzice, którzy wcześniej przygotowują dziecko do przedszkola, rozmawiają o tym wydarzeniu i angażują je w zakup wyprawki, ułatwiają mu proces adaptacji. Ponadto umożliwienie kontaktu z rówieśnikami oraz zajęcia adaptacyjne są kluczowe w procesie przystosowania.

Ograniczeniem niniejszego badania jest z pewnością liczebność grupy badawczej. W kolejnych badaniach należałoby zwiększyć liczbę badanych dzieci. Warto byłoby również zbadać oboje rodziców. Mogłoby to pokazać, czy rodzice są zgodni w prezentowaniu danych postaw i czy wpływają one na przyjmowanie strategii adaptacyjnej przez ich dzieci.

Bibliografia

- Anderson, S. A., Sabatelli, R. M. (1999). *Family Interaction* [Interakcje w rodzinie]. Boston: Allyn and Bacon Press.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model [Determinanty rodzicielstwa: Model procesu]. *Child Development*, 55(1), 83–96. DOI: 10.1111/j.1467-8624.1984.tb00275.x.
- Belsky, J., Steinberg, L., Draper, P. (1991). Childhood experience, interpersonal development, and reproductive strategy: An evolutionary theory of socialization [Doświadczenia z dzieciństwa, rozwój interpersonalny i strategia reprodukcyjna: Ewolucyjna teoria socjalizacji]. *Child Development*, 62(4), 647–670. DOI: 10.1111/j.1467-8624.1991.tb01558.x.
- Bowlby, J. (2007). *Przywiązanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Browne, D. T., Oduyeungbo, A., Thabane, L., Byrne, C., Smart, L. A. (2010). Parenting-by-gender interactions in child psychopathology: Attempting to address inconsistencies with a Canadian national database [Interakcje rodziców w zależności od płci a psychopatologia dzieci: Próba rozwiązania niespójności z wykorzystaniem kanadyjskiej bazy danych narodowych]. *Child and Adolescent Psychiatric Mental Health Journal*, 4, 1–13. DOI: 10.1186/1753-2000-4-5.
- Brzezińska, A. I., Czub, M., Ożadowicz, N. (2012). Adaptacja dziecka trzyletniego do środowiska przedszkolnego. *Edukacja*, 4(120), 5–21.
- Brzezińska, A., Appelt, K., Ziółkowska, B. (2021). *Psychologia rozwoju człowieka*. Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Buchnat, M. (2011). Adaptacja przedszkolna dziecka z lekką niepełnosprawnością intelektualną. W: Z. Gajdzica, M. Bełza (red.), *Wybrane zagadnienia socjalizacji i edukacji osób z ograniczoną sprawnością* (ss. 71–79). Sosnowiec: Oficyna Wydawnicza „Humanitas”.

-
- Cudak, H., Cudak, S. (2020). *Spoleczne i emocjonalne funkcjonowanie współczesnej rodziny*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Darling-Fisher, C., Tiedje, L. B. (1990). The impact of maternal employment characteristics on fathers' participation in child care [Wpływ zatrudnienia matki na udział ojców w opiece nad dziećmi]. *Family Relations*, 39(1), 20–26. DOI: 10.2307/584944.
- Dykalska-Bieck, D., Zawadzka, A. M., Lipowska, M. (2017). Wychowanie w kulturze konsumpcji: Postawy wychowawcze rodziców a tendencje materialistyczne dzieci 5–6-letnich. *Polskie Forum Psychologiczne*, 22(4), 636–655. DOI: 10.14656/PFP20170407.
- Klim-Klimaszewska, A. (2006). *Adaptacja dziecka do środowiska przedszkolnego*. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
- Klim-Klimaszewska, A. (2010). *Trzylatek w przedszkolu: Gotowość dziecka trzylatniego do podjęcia edukacji przedszkolnej*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Erica.
- Lubowiecka, J. (2000). *Przystosowanie psychospołeczne dziecka do przedszkola*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Martin, C. A., Colbert, K. K. (1997). *Parenting: A Life Span Perspective* [Rodzicielstwo: Perspektywa całego życia]. New York: McGraw-Hill.
- Okoń, W. (1992). *Słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Plopa, M. (2008). *Skala postaw rodzicielskich: Wersja dla rodziców: Podręcznik*. Warszawa: Vizja Press & It.
- Plopa, M. (2011). *Psychologia rodziny: Teoria i badania*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Rembowski, J. (1972). *Więzi uczuciowe w rodzinie: Studium psychologiczne*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Rudkowska, G. (1997). Samooceny dzieci sześciolletnich a postawy rodzicielskie ich matek i ojców. W: W. Pilecka, M. Kliś (red.), *Funkcje psychologii w dobie przemian społeczno-kulturowych w Polsce* (ss. 255–266). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Sęk, H., Brzezińska, A. I. (2010). Podstawy pomocy psychologicznej. W: J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia akademicka. Podręcznik* (t. 2, ss. 735–784). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Szczotka, M., Szewczuk, K. (2015). Rodzic partnerem w procesie adaptacji dziecka trzylatniego do przedszkola. W: J. Karbowniczek, A. Błasiak, E. Dybowska (red.), *Rozwój i wychowanie dziecka w wieku przedszkolnym i szkolnym: Perspektywy i problemy* (ss. 67–88). Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Trempała, J. (2011). *Psychologia rozwoju człowieka: Podręcznik akademicki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ziemska, M. (red.). (1973). *Postawy rodzicielskie*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Ziemska, M. (red.). (2009). *Postawy rodzicielskie*. Warszawa: Wiedza Powszechna.